

De verloedering van de economische geschiedenis

Van de hand van de jonge economisch-historicus J.L. van Zanden verscheen op 27 juni jl. in *NRC Handelsblad* een opmerkelijke beschouwing met betrekking tot de marginalisering van zijn vak binnen de economische faculteiten. De inhoud daarvan maakt het zinvol er juist in de kolommen van een 'economienblad' aandacht aan te schenken. Bovendien raakt de niet onvermakelijke toon van agressieve bezorgdheid vooral de beoefenaren van de economie.

Wat is er volgens Van Zanden aan de hand? Zonder daaromtrent cijfers te geven constateert hij dat „de laatste tien à vijftien jaar” de belangstelling van studenten en economen voor het vak economische geschiedenis drastisch is afgenomen. Leerstoelen in de economische geschiedenis zijn opgeheven, gehalveerd, samengevoegd of stilzwijgend onbezet gelaten. Onverantwoordelijk veel bezuinigingen hebben het vak getroffen. Volgens Van Zanden is dit alles te wijten aan „onzinnige statusverschillen”. Aan de ene kant staat de bedremmelde historicus die als „bescheiden en genuanceerd mens” vol eerbied zwijgend opziet tegen de economie, waarvan hij trouwens geen kaas heeft gegeten. In de opvattingen van alleman komt hij er bekaaid van af. Hij is werkloos of geschiedenisleraar en samen met sociologen, politicologen en ander ongeregeld volk figureert hij in de publieke opinie en onder beleidsmakers als nutteloze wetenschappelijke paria. Neem daartegenover de econoom! Die is „manager of minister” en bovendien nog eens nuttig ook. Hij lost maatschappelijke problemen op. Dat lukt dank zij de formalisering van de economie naar het model van de natuurwetenschappen.

Het is merkwaardig dat Van Zanden vervolgens van leer trekt tegen deze stereotypering van de econoom, maar de al even dwaze beeldvorming van de historicus onverlet laat. Van de economie laat hij weinig of niets heel. Naar zijn mening bevatten de zogeheten „ultieme zekerheden” waarmee economen steeds opnieuw voor de draad komen enkel gebakken lucht. Ondanks de enorme vooruitgang die de economie zegt gemaakt te hebben, verschilt het huidige economische beleid daardoor niet echt van dat uit de jaren dertig en vijftig en zestig. Nog steeds gaat het eenvoudig om het laag houden van kosten – om de een of andere reden vooral loonkosten – om wille van de export. Misschien boekt het desbetreffende beleid resultaat als het overbodig is, namelijk in het geval van groeiende wereldmarkten. Het zet

daarentegen geen zoden aan de dijk juist als dat nodig zou zijn: in tijden van een stagnerende internationale handel, zoals in de jaren dertig en vandaag de dag. Geen nood. De sluwe econoom legt gladjes uit dat het beleid zijn tijd neemt en de patiënt trouwens heeft geweigerd de aanbevolen medicijnen te slikken.

Maar intussen ontbreekt het die zelfde econoom toch maar aan het juiste zicht op de werkelijkheid. Hij is namelijk vaak „de gevangene van korte termijnbeschouwingen”. Met dit soort iet of wat eenzijdig overtrokken opmerkingen getuigt Van Zanden niet van oorspronkelijkheid. Zijn commentaren rieken naar het geruchtmakende artikel van de economisch-historicus J.H. Clapham waarin deze de economie al in 1922 honend afdeed als een verzameling 'empty boxes'. Van Zanden lijkt ook wat al te gemakkelijk voorbij te gaan aan de vaak fundamentele kritiek die economen zelf hebben uitgeoefend op het gebrek aan realiteitsgehalte van hun wetenschap. Met een achteloze uithaal van zijn pen schuift hij bovendien stilzwijgend het historische werk onder tafel van lieden als Adam Smith, Karl Marx, Joseph Schumpeter, J.R. Hicks, Jan Tinbergen en Simon Kuznets. Hij zal toch niet serieus denken dat hun arbeid tegenwoordig in de economie niet meer telt? Maar Van Zanden vergenoegt zich er mee Keynes' bekende gezegde dat wij op de lange termijn allemaal dood zijn te misbruiken door te suggereren dat deze aldus wilde wijzen op het onbelang van geschiedenis. Heeft hij ooit een blik geworpen in één van Keynes' beschouwingen? Ik beweer dat daaruit meer historisch besef spreekt dan Van Zanden en ik samen kunnen opbrengen.

Dan de historicus! Die is in staat door zijn studie van het verleden afstand te nemen van enge en eenzijdige visies op de eigen tijd en dat schijnt de econoom maar niet te lukken. „Het is tijd dat de historicus durft uit te roepen dat de economische keizer geen kleren aan heeft”. De geschiedkundige is immers „als het goed is bij uitstek degene die nadenkt over lange termijn processen”. Nu, vaak is het helemaal niet 'goed'. Er zijn namelijk nog al wat geschiedvorsers die om hun moverende redenen lak hebben aan 'lange termijn processen' en het oplossen van maatschappelijke problemen. Details en incidenten uit een vervlogen verleden boeien hun aandacht. Dat is vaak een dorre en doodse zaak. Maar er zijn historici die er desondanks op die manier in slagen een schitterend licht op

het menselijke bestaan te werpen. Waarom bezig zijn met de lange termijn nu per se beter – of slechter – zou zijn dan het zich verdiepen in de korte termijn, maakt Van Zanden niet echt duidelijk. Schept hij op dit punt geen onwezenlijke tegenstellingen?

Er rijzen trouwens meer vragen. Is het wel waar dat het met het imago van de historicus zo slecht is gesteld als Van Zanden beweert? Bekende historici als L. de Jong, E. Kossmann en B.H. Slicher van Bath genieten ieder op zijn wijze algemeen waardering van het geletterde publiek. Menig buitenlands historicus staat ook hier te lande hoog genoteerd. Luidt anderzijds de opinie over economie en economen werkelijk zo gunstig als Van Zanden zegt? Er valt toch heel wat spottend en kritiek te beluisteren, niet in de laatste plaats van historici. De eerbied die Van Zanden onder historici ten opzichte van de economie denkt te ontwaren wordt naar mijn mening geëvenaard door de laatdunkendheid die historici zich over de economie menen te kunnen veroorloven. En binnen de serieuze economische geschiedschrijving is de economische wetenschap toch ook voorwerp geweest van zakelijk kritisch commentaar – meer dan Van Zanden het doet voorkomen. Zijn aanbevelingen om tot eerherstel van de economische geschiedenis te geraken klinken al met al even bol als hol: „Pas als economisch-historici zeker weten iets te zeggen te hebben kunnen zij weer serieus genomen worden en hun plaats aan de universiteiten heroveren”. Wie lust er nog meer van dit soort peultjes?

Niemandland

Het valt natuurlijk te betwijfelen of met het ontluisteren van de status van economie en economen naar het recept van Van Zanden in die kring werkelijk zo veel sympathie en respect voor de economische geschiedenis te verdienen valt. Het lijkt op de keper beschouwd niet de hoffelijkste, de beste of de doeltreffendste methode om de eigen status op te vijzelen. Wat dat betreft lijken andere middelen de voorkeur te verdienen. Ik denk aan een kritischer en stringenter benoemingsbeleid met betrekking tot docenten en onderzoekers. Ik denk voorts aan het verhogen van het gehalte van de economische geschiedschrijving hier te lande. Hoewel dit gehalte door de bank genomen niet ongunstig afsteekt tegen internationale standaarden is er bepaald ook geen reden om zich op de borst te kloppen. De kritiek van gezaghebbende buitenlandse historici is althans in sommige gevallen lang niet mis.

Als voormalig houder van de leerstoel voor de economische geschiedenis aan de Rotterdamse economische faculteit deel ik de bezorgdheid van Van Zanden wel degelijk. Ik heb er de

verloedering van de economische geschiedenis nogal pijnlijk aan den lijve ondervonden en zeg het Van Zanden volmondig na: de economische geschiedenis dreigt bijna letterlijk in een niemandsland terecht te komen. Het is zelfs nog erger dan Van Zanden meedeelt. Diens eigen subfaculteit maatschappijgeschiedenis heeft, in strijd met de oorspronkelijke opzet, eerst de beoogde leerstoel op dat terrein onbezet gelaten en vervolgens laten opheffen. In het kader van de lopende bezuinigingsronde kalft het vak in de subfaculteit om wille van het behoud van andere vakken nog verder af. Straks zal er niet meer resteren dan een zogeheten 'basisvoorziening'.

Allemaal begrijpelijk misschien in het licht der omstandigheden, maar geen sloopwerk dat is verricht door economen. Het is evenmin economenwerk dat de gerenommeerde afdeling agrarische geschiedenis aan de Landbouww Universiteit in Wageningen – Van Zanden bereidde er zijn briljant proefschrift mede voor! – met opheffing werd bedreigd. Dat is voorkomen dank zij een actie van historici in binnen- en buitenland. Intussen weet nu nog niemand hoe en in welke omvang het onderzoek op dat gebied straks voortgang zal vinden. Ook in de faculteiten der letteren en van de sociale wetenschappen gaat het met het vak bergafwaarts. Alleen daarom al lijkt de eenzijdig tegen de economie gerichte kritiek van Van Zanden misplaatst.

Brug

Mijn ervaring binnen de Rotterdamse economische faculteit is trouwens een heel andere. Daar geen bekrompen zelfingenomenheid onder economen. Van een arrogante minachting van het vak economische geschiedenis was beslist geen sprake, laat staan van „onzinnige statusverschillen”. Zeker, niet een ieder koesterde uitgesproken waardering of belangstelling voor geschiedenis. Dat ligt natuurlijk ook voor de hand. Maar over het algemeen gesproken heerste wel degelijk de opvatting dat men een traditie had hoog te houden. Tenslotte was het daar dat de economische geschiedenis het eerst – en vervolgens aan andere economische faculteiten – academische erkenning had gekregen – een feit dat Van Zanden over het hoofd lijkt te zien. Ruim vijftig jaar functioneerde de economische geschiedenis als verplicht vak in de opleiding van economen terwijl de erkenning binnen de historische opleiding op zich liet wachten. Daar werd de economische geschiedenis pas in de jaren zestig in het academisch statuut opgenomen. Vanwaar dan nu binnen de economische faculteiten zo'n stiefmoederlijke behandeling?

Eén verklaring zou kunnen zijn dat het vak binnen de economische disci-

pline metterdaad minder centraal is komen te staan. Oorspronkelijk bracht juist de economische geschiedenis de aanstaande econoom gevoel voor de relativiteit van tijdsverschijnselen bij. Maar in de loop der tijd vond veel van wat ooit vooral thuis hoorde in de economische geschiedenis – groei, economische orde – ook elders onderdak in de discipline, niet in de laatste plaats in de econometrie. Dynamica kreeg naast de tijdloze statica plaats als model van denken. Zo schoof de geschiedenis meer naar de rand van de discipline. Geen reden tot droefenis! Juist als randgebied vervult zij een functie van onschatbare betekenis. De economische geschiedenis fungeert als brug naar de historische wetenschappen. Wie zou er het intellectuele en culturele belang niet van inzien? Binnen de historische opleiding neemt het vak een soortgelijke plaats in ten opzichte van de economische wetenschappen.

Het is in tijden van bezuiniging een uiterst hachelijke plaats. Immers, juist dan zijn facultaire beleidsambtenaren en hun bestuurders gespitst op het behoud van wat zij niet anders kunnen zien dan als de kern van opleidingen. Bovendien laten zij zich al dan niet noodgedwongen leiden door het belang van de eigen instelling en organisatie. 'Right or wrong, my country' en waar het algemene belang van wetenschap en cultuur blijft weet alleen Joost nog maar. De wereld van zuiver wetenschappelijk denken is al lang niet meer in staat tot adequaat tegen spel; ook daar is per slot van rekening het hemd nader dan de rok.

Ongeacht de gevolgen buitenshuis komt het zo plaatselijk overal tot het kortwieken en afschaffen van randgebieden. Het kortzichtige – in mijn momenten van boosheid zeg ik: stompzinnige – beleid van facultaire ambtenaren en bestuurders is troef. In het gunstigste geval hopen zij dat men elders wel voor het behoud van de betreffende randgebieden zal willen en kunnen blijven zorgen. Vergeefse hoop! Wat zich immers aandient als plaatselijk fenomeen is feitelijk een verborgen en uit de hand gelopen nationale ontwikkeling.

Wie het kennisveld van de economische geschiedenis maatschappelijk en anderszins van betekenis vindt kan op zijn beurt alleen maar hopen dat faculteiten en instellingen nu eens niet alleen louter in naam met elkaar samen zullen werken. Alleen een landelijke aanpak waarin de belangen van faculteiten en instellingen nu eens niet bij voorbaat prevaleren boven die van vakken en disciplines kan de voortgaande uitholling van een vak als de economische geschiedenis voorkomen. Taakverdeling en concentratie noemt men zoiets ook wel.

P. W. Klein

Hoogleraar algemene geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Leiden.